

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kadın Emeği ve Yoksulluk: Fiyatlandırılan ve Fiyatlandırılmayan Emek Biçimlerinin Makroekonomik Yansımaları Üzerine Nitel Bir Analiz

Women's Labor and Poverty from a Gender Perspective: A Qualitative Analysis on the Macroeconomic Reflections of Priced and Unpriced Forms of Labor

Yunus Budak

Dr. Öğr. Üyesi., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Ağrı, Türkiye
Asst. Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University, Vocational School, Ağrı, Türkiye
Orcid: [0000-0003-3126-743X](https://orcid.org/0000-0003-3126-743X)ynsbdk04@gmail.com

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Budak, Y. (2026). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kadın Emeği ve Yoksulluk: Fiyatlandırılan ve Fiyatlandırılmayan Emek Biçimlerinin Makroekonomik Yansımaları Üzerine Nitel Bir Analiz. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 71, 215-234.

Budak, Y. (2026). Women's Labor and Poverty from a Gender Perspective: A Qualitative Analysis on the Macroeconomic Reflections of Priced and Unpriced Forms of Labor. Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute, 71, 215-234.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: December 28, 2025/28 Aralık 2025

Accepted/Kabul Tarihi: March 3, 2026/3 Mart 2026

Published/Yayın Tarihi: March 25, 2026/25 Mart 2026

Pub Date Season/Yayın Sezonu: March/Mart

Issue/Sayı: 71

Pages/Sayfa: 215-234

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Yunus Budak).

Conflict of Interest/Çıkar Beyanı

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı

This article has one author and the contribution rate of the author is 100 %/Bu makale tek yazarlıdır ve yazarın katkı oranı yüzde 100'dür.

Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Öz

Bu çalışma, kadın emeğinin toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl yapılandığını ve bu emeğin yoksullukla ilişkisini makroekonomik bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kadınların hem ücretli (fiyatlandırılan) hem de ücretsiz (fiyatlandırılmayan) emek biçimlerinde deneyimledikleri eşitsizlikler, ekonomik bağımsızlık, görünürlük ve sosyal statü bağlamında ele alınmıştır. Farklı sosyoekonomik koşullara sahip 10 kadınla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelere dayanan nitel araştırmada, kadınların görünmeyen emek yüküyle nasıl başa çıktıkları, sosyal destek mekanizmalarına erişimleri ve yaşam stratejileri detaylı biçimde incelenmiştir. Bulgular, görünmeyen emeğin ulusal gelir hesaplamalarına yansımadağı için makro düzeyde ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve kamu harcamaları gibi göstergelerin eksik kaldığını ortaya koymaktadır. Kadınların çalışma yaşamına katılımı yalnızca bireysel güçlenme değil, aynı zamanda makroekonomik istikrar açısından da kritik önemdedir. Çalışma, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve sosyal destek politikalarının geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekerek, kadın emeğinin hem mikro hem de makro ölçekte tanınmasını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Toplumsal Cinsiyet, Kadın Emeği, Görünmeyen Emek, Yoksulluk, Makroekonomik Yansımalar

Abstract

This study aims to analyze how women's labor is structured within the context of gender and its relationship with poverty from a macroeconomic perspective. The inequalities experienced by women in both paid (priced) and unpaid (unpriced) forms of labor are examined in relation to economic independence, visibility, and social status. Based on semi-structured in-depth interviews conducted with ten women from diverse socioeconomic backgrounds, this qualitative research explores how women cope with the burden of invisible labor, their access to social support mechanisms, and their livelihood strategies. The findings reveal that because invisible labor is not reflected in national income accounting, key macroeconomic indicators such as economic growth, income distribution, and public expenditures remain incomplete. Women's participation in the labor market is shown to be not only a matter of individual empowerment but also a critical factor for macroeconomic stability. The study highlights the need for the development of gender-sensitive budgeting and social support policies, advocating for the recognition of women's labor at both the micro and macro levels.

Keywords

Gender, Women's Labor, Invisible Labor, Poverty, Macroeconomic Implications

Giriş

Yoksulluk ve kadın emeği kavramlarının arasındaki bağ, hem ekonomik hem de toplumsal boyutlarıyla ele alınması gereken bir yapıdır. Kadınların hem ücretli işgücüne katılmaları hem de ücret karşılığı olmayan ev içi emeklerinin; zaman, gelir ve sosyal güvenlik haklarını elde etmede önemli bir yere sahip olduğu kuşkusuzdur (Folbre, 2001). Ancak kadınların görünmeyen emeklerinin, diğer bir ifade ile; fiyatlandırılmayan emeklerinin iktisadi analizlerde çoğu zaman dışlandığı görülmektedir. Kadınların düşük ve güvencesiz işlerde çalışması ekonomik bağımsızlıklarını sınırlamakta ve yoksulluk riskini arttırarak kalıcı hale gelmesinin önünü açmaktadır (Fraser, 2016). Aynı zamanda ev işlerinde yapılan ücretsiz bakım emekleri (çocuk, yaşlı, hasta bakımı vb.) ekonomik üretkenlik için önem arz etmekle birlikte, bu işlerin genellikle ulusal gelir hesaplamalarına yansımadağı görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri sadece sosyal kimlikler açısından ele alınmamaktadır. Aynı zamanda üretim, bölüşüm ve iktisadi değer oluşturma süreçlerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu açıdan, toplumsal cinsiyet temelli bir iktisadi analiz yapılırken, yalnızca bireylerin davranışlarına bakılmamalıdır. Aynı zamanda sistemin işleyişi de göz önünde bulundurulmalıdır. Kadın emeğinin iktisadi sistem içerisinde kendine yer bulamaması, var olan bu emeğin makro düzeyde etkilerini belirlemeyi zorunlu kılmıştır. Feminist iktisadın bakış açısına bakıldığında; sadece piyasada var olan ücretle değış tokuş edilen emek biçimlerinin olmadığı, aynı zamanda ev içi ve piyasaya dahil olmayan emek biçimlerinin iktisadi sistem içine alınması gerekliliğini savunmaktadır (Elson, 1999). Bu bağlamda, çalışmanın temel çıkış noktalarından biri de görünmeyen emeğin makroekonomik yansımaları üzerinedir. Özellikle kadınların ücretsiz bakım emekleri, emek piyasasını arz yönüyle etkilemektedir. Bu emek türünün var olan iş gücü katılım oranlarını düşürmekte ve üretim hacimleri ile iktisadi büyümeyi etkilemektedir. (ILO, 2018). Bununla birlikte görünmeyen emek, kamu politikalarında ve bütçe sistemlerinde dikkate alınmadığı zaman sosyal destek sistemlerinin yetersiz kalmasına neden olacaktır. Bu durum, uzun vadede sosyal dışlanmayı ve gelir eşitsizliğini arttırarak makro problemlere neden olacaktır. Kadın emeğinin bu açıdan ele alınması, toplumsal cinsiyete duyarlı makroekonomik analizlerin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın emeğini iki yönüyle fiyatlandırılan (ücretli) ve fiyatlandırılmayan (ücretsiz) ele almaktadır. Bu emek türleri kadınların yoksulluk deneyimleriyle olan ilişkisini ve bu ilişkinin makroekonomik düzeyde ne gibi sonuçlar doğurduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan çalışmada, kadınların öznel deneyimlerinden yola çıkarak sosyal dışlanma, ekonomik bağımsızlık, gelir denetimi ve yoksulluk algıları gibi konular araştırılmıştır. Bununla birlikte, kadın emeğinin makroekonomik analiz açısından ele alındığı büyüme, gelir dağılımı ve kamusal harcamalar üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu açıdan çalışmaya bakıldığında; çalışmanın hem mikro hem de makro iktisadi perspektiften araştırmacılara katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma, kadın emeğini yalnızca istihdam boyutuyla değil, görünmeyen emek, yoksulluk ve makroekonomik süreçler arasındaki ilişkiyi birlikte ele alması bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Özellikle kadınların öznel deneyimlerinden hareketle mikro düzey bulguların makro iktisadi göstergelerle ilişkilendirilmesi, çalışmanın ayırt edici yönünü oluşturmaktadır.

Çalışma ilk olarak giriş bölümü ile başlamaktadır ve sonrasında kavramsal ve kuramsal çerçevenin ele alındığı bölümlerle devam etmektedir. Ardından toplumsal cinsiyet, kadın emeği ve yoksulluk ilişkisi literatür doğrultusunda incelenmektedir. Çalışmanın devamında araştırmanın yöntemi, veri toplama ve analiz süreci açıklanmaktadır. Çalışmada son olarak, bulgular sunularak yorumlanmaktadır. Çalışma, sonuç ve değerlendirme bölümü ile tamamlanmaktadır.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Kadın emeği ve yoksulluk ilişkisini anlaşılır bir düzleme yerleştirmek için toplumsal cinsiyet teorisi, feminist iktisat yaklaşımı ve görünmeyen emek kavramlarını derinlemesine incelemek gerekir. Toplumsal cinsiyet, bireylere atfedilen kimliklerin ekonomik ve politik açıdan belirleyici olması ve bu kimlik bakış açısıyla kadınların iş gücüne katılımı ve gelir dağılımından ne kadar pay alması kadınların ekonomik konumunu açıklamada kritik bir çerçeve sunmaktadır (Butler, 1990; Oakley, 1974). Feminist iktisat literatürüne bakıldığında, geleneksel iktisadın tersi bir bakış açısına sahiptir. Bu anlayışa göre, piyasa içi ücretli emeğe odaklanmasının yanı sıra, ev içi bakım gibi ücretsiz emek biçimlerinin iktisadi değere sahip olduğu ifade edilmektedir (Elson, 1999; Folbre, 2001).

Kadın emeğinin temel analizlerde görünmeyen ve fiyatlandırılmayan şekillerde gerçekleşmesi, bu emek türünün ulusal gelir hesaplamalarına dâhil edilmemesine neden olmaktadır. Aynı zamanda bu emek türünün sosyal politika açısından da dikkate alınmaması sürecini meydana getirmektedir (Waring, 1988). Bu nedenle kadınların iktisadi bağımsızlıklarında önemli zayıflıkların oluşmasının önü açılmaktadır. Bununla birlikte, sosyal dışlanma, güvencesizlik ve zaman yoksulluğu gibi çok

boyutlu yoksulluk biçimlerinin derinleşmesine neden olmaktadır (Moghadam, 2005). Kadınların ev içi emeklerinin kamusal açıdan herhangi bir maddi ölçükle desteklenmemesi istihdam açısından sorun oluşturmaktadır. Bu durum toplam emek arzını azaltarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir tabloya neden olmaktadır (ILO, 2018; Cuberes ve Teignier, 2016).

Çalışmanın kuramsal çerçevesi üç eksen üzerinde yapılandırılmıştır: (i) toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadın emeğinin görünmezliği, (ii) fiyatlandırılan ve fiyatlandırılmayan emek ayrımının kadın yoksulluğu üzerindeki etkisi ve (iii) bu emek biçimlerinin makroekonomik göstergeler üzerindeki yansımaları. Kadınların hem bireysel düzeyde yaşam standartlarını belirleyen hem de kamu maliyesi, sosyal harcamalar ve üretkenlik gibi makro düzeydeki dinamikleri etkileyen konuları, yoksulluğun kadınlaşması olgusuyla birlikte ele alınmalıdır (Chant, 2006; Kabeer, 1999). Bu çerçeve, araştırmanın gerek veri analizi gerekse politika önerileri açısından bütüncül ve eleştirel bir perspektifle ilerlemesine olanak tanımaktadır.

2. Toplumsal Cinsiyet ve Emek

2.1. Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin cinsiyetlerine göre tanımlanan görevlerden ziyade, toplum tarafından kültürel etkilerin baskınlığıyla biçimlendirilmiş sosyal roller olarak ifade edilebilir (Butler, 1990). Toplumsal cinsiyet rolleri, yaşanan toplum içerisinde kişilerin sahip olduğu cinsiyete göre toplumun beklentilerini ortaya koyan alışkanlıklar, tavırlar, değerler vb. değerleri kapsar. Bu rollere bakıldığında, bireylerin hangi işleri yapabileceği, hangi alanlarda yetkin olabilecekleri, hangi sorumlulukları alabilecekleri ile ilgili toplumun oluşturduğu çerçevenin toplamıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınlar için genellikle bakım, ev içi sorumluluklar ve duygusal emekle sınırlanmaktadır. Erkekler açısından bu durum; üretim, karar alma ve kamu alanında faaliyet gösteren bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır (Oakley, 1974). Bu iki farklı bakış açısı işgücü piyasasına katılım açısından da ayrışmaya neden olmaktadır. Böylelikle kadınların iktisadi hayattaki konumları sınırlandırılmıştır.

Cinsiyet rolleri iktisadi sistemler üzerinden doğrudan etkiye sahip ideolojik bir mekanizma işlevi görmektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinde bu roller daha da kurumsallaşmıştır. Üretim süreçleri arasında keskin bir şekilde kategorize oluşturulmuştur. Böylelikle üretim süreçlerinin erkek işi; ev içi bakım, yemek ve temizlik gibi işlerin kadın işi olduğu bu kategorizeye dâhil olmuştur (Fraser, 2016). Bu ayrım sadece işbölümünde olmamış, aynı zamanda ücretlendirme biçimlerini de etkilemiştir. Erkek emeği piyasa denklemi içinde fiyatlandırılırken, kadın emeği ücretsiz ve doğal bir sorumluluk olarak görülmüştür. Böylelikle kadının ekonomik sistem içerisinde olması baskılanmakta, işgücüne katılımı sınırlanmakta ve hane içi rollere hapsedilmektedir. Kadınlar bu rollerden dolayı istihdama geç katılmakta ve daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Böylelikle toplumsal cinsiyet rolleri iktisadi, sosyal, kültürel ve diğer tüm alanlarda kadınları bağımlı kılan bir figür haline getirmektedir (Kabeer, 1999).

2.2. Kadın Emeğinin Görünmezliği

Kadın emeğinin görünmezliği, iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel alanda çokça tartışılan bir konudur. Bu emek türünü, sadece işgücü piyasasındaki ücretli emek açısından ele almak doğru değildir. Aynı zamanda ev içinde sürdürülen ücretsiz bakım emeği açısından da ele alınmalıdır. Kadınların gün içerisinde yaptığı; yemek pişirme, temizlik yapma, çocuk bakma, hasta bakımı gibi birçok işlerde iktisadi sistemde üretken olmayan faaliyetler olarak görülmekte ve ulusal gelir hesaplamalarında yer almamaktadır (Waring, 1988). Ancak bu faaliyetlere bakıldığında, hem işgücünün yeniden üretimi hem de gündelik yaşamın devamlılığı açısından vazgeçilmez öneme sahiptirler. Feminist iktisat literatürü, bu noktada “görünmeyen emek” kavramını öne çıkararak, kadınların gerçekleştirdiği ücretsiz emek biçimlerinin ekonomik değeri ve toplumsal katkısını görünür kılmayı hedeflemektedir (Folbre, 2001).

Kadın emeğinin görünmezliği, ekonomik göstergelerin yanı sıra sosyal politikalar açısından da sorunsal bir alana dönüşmektedir. Kadınların ücretsiz ev içi emekleri sosyal güvence sistemleri ve devlet mekanizmaları tarafından kabul görmediği için, bu emeği sürdürenler emeklilik hakları veya işsizlik gibi sosyal denge araçlarından faydalanamamaktadır. Bu nedenle kadının iktisadi ve sosyal alanlarda kırılganlığı artmakta ve yoksulluk riskinin artarak kangrenleşmesine neden olmaktadır. Kadın emeğindeki görünmezlik kamu harcamalarının planlamasında da etkisizliğe yol açmaktadır. Özellikle; kreş ve bakım evi gibi alanlarda kamu hizmetlerinin yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Bu yetersizliklerin oluşması kadınların işgücüne katılımlarını engellemektedir. Kadın emeğinin görünmezliğinin bir diğer yansıması psikolojik ve sosyal etkilerdir. Kadınların yaptığı birçok işin değer görmediği ve ekonomik katkı olarak görülmediği sorunu, kadınlar üzerinde özsaygı ve sosyal tanınma düzeylerinde olumsuzluğa neden olmaktadır. Böylelikle kadınların sosyal yaşama katılımını ve toplumsal ilişkilerini negatif

şekilde etkileyerek zincirleme bir sürece dönüşmektedir (Benería vd., 2016). Bu nedenle görünmeyen emek sadece ekonomik istatistik değil olarak görülmemeli, aynı zamanda yapısal ve toplumsal bir görünmezliğe işaret etmektedir.

3. Emek Türleri: Ücretli ve Ücretsiz

3.1. Fiyatlandırılan ve Fiyatlandırılmayan Emek

Emek türleri, yalnızca fiziksel ya da zihinsel çaba ile sınırlı değildir. Aynı zamanda üretim süreçlerinde hangi tür emek biçimlerinin ekonomik değer taşıdığı ve hangi emek türlerinin görmezden gelindiğini gösteren yapısal bir durumdur. Kapitalist sistemde emek, genellikle piyasada değişim değerine sahip olan, diğer bir ifadeyle; ücret karşılığı sunulan faaliyetlerdir. Bu açıdan bakıldığında; fabrikada çalışmak, herhangi bir mal üretmek veya hizmet sunmak gibi faaliyetler fiyatlandırılan yani ücretli emek olarak kabul görmektedir. Buna karşın; evde çocuk bakmak, temizlik yapmak ya da yaşlı bakmak fiyatlandırılmayan yani ücretsiz emek olarak görülmektedir. Fiyatlandırılan emek, ekonomik değer yarattığı kabul edilen ve ulusal gelir hesaplamalarında yer alan bir faaliyetken; fiyatlandırılmayan emek, görünmez kılınan ve sistematik olarak ikincil kabul edilen bir konumdadır. Bu ayrım, yalnızca ücretli ve ücretsiz iş tanımı ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bireylerin toplumsal ve iktisadi değerlerinin de yeniden inşasına neden olmaktadır (Elson, 1999). Kadın emeğinin büyük bir kısmı, bu sistematik değer eksikliği içinde ücretsiz ve görünmez olarak konumlanmakta; bu da kadınların ekonomik katkılarının resmi istatistiklerde ve makroekonomik göstergelerde temsil edilmesini engellemektedir.

3.2. Görünmeyen Emeğin Toplumsal ve Makroekonomik Yeri

Görünmez emek genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Bu faaliyetler temelde herhangi bir ücret karşılığı olmayan ve toplumsal düzenin devamlılığı açısından vazgeçilmez emek biçimleridir. Bu emek biçimlerine bakıldığında; çocuk bakımı, hasta ve yaşlı bakımı gibi işler olmaktadır. Bu faaliyetler toplum tarafından hane halkı tarafından gerçekleştirilmekte ve doğal sorumluluk olarak görülmektedir (Folbre, 2001). Emek türleri sadece mikro düzeyde değil, aynı zamanda makroekonomik sistemin devamlılığı için stratejik bir öneme sahiptir.

Makro iktisat perspektiften bakıldığında, görünmeyen emeğin temelde iki önemli sonucu vardır. Bunlardan ilki, bu tür emek biçimleri resmi istihdam rakamlarına ve GSYH hesaplamalarına dâhil edilmemektedir. Bu durum ulusal ekonomilerin üretim kapasiteleri daha düşük göstermektedir. İkincisi, kadınların görünmez emeği neredeyse tamamını sırtlaması, onların işgücüne katılım oranları sınırlamakta ve toplam üretken emek arzını düşürmektedir (Waring, 1988). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre, kadınların ev içi ağır sorumluluklarından dolayı iş gücü piyasasına eksik veya geç katılması, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından iktisadi büyüme üzerinde önemli derecede yavaşlatıcı bir etki oluşturmaktadır (ILO, 2020). Bununla birlikte görünmeyen emek kamusal hizmetlerin yetersiz kaldığı toplumlarda bireylerin üzerinde telafi edici etkiye sahiptir. Böylelikle sosyal refah devletinin yükümlülükleri azalarak, kamu harcamalarında görünmeyen bir tasarrufun oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin, kadınların evde çocuk bakması, hasta bakımıyla ilgilenmesi vb. durumlarda devletin bu alanlarda yatırım yapmamasına neden olmakta ve bu durum toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin artmasına ivme kazandırmaktadır. Belirtilen durumlarla birlikte, kadınların işgücüne katılımlarının birçok makroekonomik ve sosyal etkileri söz konusudur. Tasarruf eğilimleri, harcama alışkanlıkları, sağlık ve eğitime ödenen paylar, doğurganlık gibi unsurlar üzerinden sürdürülebilir büyüme ve kalkınmaya katkı sağladıkları bilinmektedir.

Görünmeyen emeğin değersizleştirilmesi bir toplum için birçok alanda sorunlar yumağını oluşturan bir süreci tetiklemektedir. İktisadi göstergelerin eksik kalması ile başlayan süreç, sosyal politikaların eksik tasarlanmasına neden olmaktadır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme görünmeyen emek biçimlerini son dönemlerde dikkate alarak, sosyal politikaların yeniden yapılandırılmasını sağlayan bir dinamik yapıya doğru evrilmiştir. Kadınların ev içi emek yükünü azaltmak için kamu destekli bakım hizmetlerinin artırılması, yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliğini değil, aynı zamanda potansiyel büyümenin artırılmasını da sağlayacaktır (UN Women, 2021). Ücretli ve ücretsiz emek arasındaki ayrıma bakıldığında, bu durumun yalnızca bireysel düzeyde değil; aynı zamanda gelir dağılımı, kamu bütçeleri, ekonomik büyüme ve üretim ilişkileri gibi makro düzeydeki tüm süreçleri doğrudan etkilemektedir. Böylelikle görünmeyen emek sadece sosyal alanda değil, aynı zamanda iktisadi anlamda da tanınması makroekonomik analizlerin kapsayıcılığını zorunlu bir hale getirmektedir.

4. Kadın Yoksulluğu

4.1. Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluk, yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı değildir. Eğitim, sağlık, barınma, sosyal katılım ve karar alma gibi temel haklara erişimdeki eşitsizlikleri kapsayan birçok dinamiğe sahip bir olgudur. Bu çok dinamik yapının toplumsal cinsiyet temellinde nasıl şekillendiği feminist iktisat literatüründe yoksulluğun kadınlaşması olarak temellendirilmektedir (Moghadam, 2005). Bu kavrama bakıldığında, kadınların yoksulluğu niceliksel olarak daha fazla deneyimledikleri ve aynı zamanda bu deneyimden toplumsal eşitsizliklerin iç içe girdiği bir süreç meydana gelmektedir. Yoksulluğun kadın boyutunu anlamak için hem hane içi hem de hane dışındaki unsurları göz önünde bulundurmak gerekir. Cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı kaynaklara erişimin kadınlar için sınırlı oluşu yoksulluğu daha da derinleştirmektedir.

Kadınların istihdam alanında düşük ücretli, yarı zamanlı, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde yoğun bir şekilde çalışmasının yanında, hane içine ücretsiz bakım emeğini üstlenmesi ekonomik ve sosyal dinamiklerin yeterince iyi çalışmadığı göstermektedir. Bu durum kadınların iktisadi bağımsızlıklarını sınırlayarak, yoksulluk döngüsünü derinleştirmektedir (Chant, 2007). Bununla birlikte boşanmış, eşin ölümü veya göç gibi unsurlardan kaynaklı demografik değişimlerle hane geçimini tek başına kadının üstlenmesi, onları daha da kırılgan bir noktaya getirmektedir. Kadınların sahip oldukları mal varlığının ve sosyal sermayenin erkeklerle karşılaştırıldığı zaman daha düşük olması, kadınların kırılganlıklarını daha da arttırmaktadır (Quisumbing, 2003). Kadınların yoksulluğu erkeklere göre daha derin deneyimlemesi bir gerçekliktir. Kadınların ev içi emek sorumluluklarının yanında; kısmi zamanlı çalışma ve düşük ücret almaları gibi unsurlar bu durumun temel nedenidir.

Yoksulluğun kadınlaşmasına makro iktisat açısından bakıldığında, bu durum yalnızca bireysel ya da hane halkı ile ilgili bir olgu değildir. Aynı zamanda ekonomik büyüme, gelir dağılımı, sosyal harcamalar ve kalkınma hedefleri açısından da önemli bir yapısal problemdir. Kadınların emek olarak işgücü piyasasının dışında kalması toplam faktör verimliliğini azaltmaktadır. Bundan dolayı cinsiyete dayalı ücret farklarının neden olduğu gelir eşitsizliğinin arttığı görülmektedir (Seguino, 2000). Yoksulluğun kadınlaşması sadece toplumsal adalet açısından değil, aynı zamanda makroekonomik istikrar ve kalkınma açısından da irdelenmesi gereken bir sorundur.

4.2. Sosyal Dışlanma ve Güvencesizlik

Kadın yoksulluğunun ana unsurlarından biri sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma; bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal kaynaklara erişememesinden kaynaklı ortaya çıkan bir durumdur. Kadınlar; özellikle düşük gelirli toplumlarda eğitime erişim, istihdam, sosyal güvence alanlarında dışlanmaktadır. Bu durum onların toplumla entegrasyonu açısından sorunlar oluşturmaktadır. Özellikle ücretsiz bakım emeği nedeniyle kadınlar, sosyal hayata katılımları sınırlı kalmakta ve bu nedenle ekonomik, duygusal ve psikolojik anlamda da dışlanmaya uğramaktadır. Sosyal güvencesizlik kadınların ekonomik kırılganlıklarını arttırarak, yaşamlarının son dönemlerinde önemli yapısal risklere maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu risklere bakıldığında kadınlar, resmi bir işte çalışmadıkları zaman emeklilik, işsizlik yardımı ve sağlık sigortası gibi sosyal koruma mekanizmalarından yoksun kalmaktadırlar. Kadınların bu nedenlerden ötürü yaşlılıklarında yoksulluk içinde yaşamaları neredeyse kaçınılmazdır (Razavi ve Staab, 2010).

Makro iktisadi açıdan konuya bakıldığında, sosyal güvenceden yoksun kalan kadınların sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılığını zayıflatmakta ve kamusal harcama baskısını arttırmaktadır. Bununla birlikte sosyal güvenceye sahip olmayan kadın emeği, kayıt dışılıkla birleşerek vergi tabanını daraltmakta ve kamu maliyesi üzerinde olumsuzluklara neden olmaktadır. Tüm bu unsurlardan dolayı cinsiyete duyarlı sosyal politika araçlarının ve tabana yayılmış sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yalnızca bireylerin refahı değil, aynı zamanda mali sürdürülebilirliğinde temel koşulu ifade edilen şartlara bağlıdır. Kadın yoksulluğu; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik yansımalarıyla iç içe geçmiş, sosyal dışlanma ve güvencesizlikle pekişmiş çok boyutlu bir olgudur. Bu durum, yalnızca mikro düzeyde kadınları etkilemekle kalmamakta; makro düzeyde de sosyal adalet, üretkenlik, büyüme ve kamu maliyesi açısından ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle, yoksulluğun kadınlaşmasını önlemeye yönelik bütüncül ve cinsiyet eşitliğini merkeze alan iktisadi politikaların hayata geçirilmesi bir zorunluluktur.

5. Makroekonomik Yansımalar

5.1. GSYH ve Görünmeyen Emek

Gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH), bir ülkenin belirli bir dönemde ürettiği nihai mal ve hizmetlerin toplam değerini ifade eden temel makroekonomik göstergelerden biridir. Ancak bu göstergeye bakıldığında sadece piyasada değişim değeri taşıyan ücret karşılığı olan faaliyetleri kapsamaktadır. Ev içi sürdürülen ücretsiz bakım temelli görünmeyen emek biçimleri bu göstergelerin dışında kalmaktadır (Ironmonger, 1996). Özellikle kadınlar tarafından yapılan ev içi işler, bakım hizmetleri vb. faaliyetler iktisadi

değer taşınmasına rağmen GSYH hesaplamalarında yer almamaktadır. Bu nedenle kadın emeği piyasa faaliyetleri içinde dışlanmaktadır. Bu sonuç, kadınların toplumsal katkılarını değersizleştirmekte ve iktisadi büyümenin eksik ölçülmesine yol açmaktadır. Kadınların ücretsiz emeklerinin GSYH'ye dâhil edilmesi, toplam üretim hacmini artı yönde değiştireceği öngörülen bir sonuçtur. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, milli gelir hesaplamalarında ev içi ücretsiz emek gibi faaliyetlerin olmaması, iktisadi büyüklüğü ve üretim kapasitesini net ortaya koymanın zorlaşacağı bir unsur haline gelecektir. Dünya genelinde kadınların ücretli emekte harcadıkları zaman artmasına rağmen, hane içi ücretsiz emeğin büyük kısmı hala kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Görünmeyen emeğin dışlanması cinsiyet temelli ekonomik analizlerin ön plana koyulmasını zorunlu kılmaktadır.

5.2. Kadın İstihdamı ve Büyüme

Kadınlar, işgücü piyasasında aktif rol almış olması, ücretsiz emek kullanımlarını engelleyecek bir durum değildir. Bununla birlikte eşlerinden daha fazla ücretsiz emek için zaman harcamaktadırlar. Ücret karşılığı çalışan kadınların evde aktif bir şekilde diğer aile bireyleri için harcadıkları karşılıksız emek ücretsiz emeğin diğer bir ifade şeklidir. Kadınların işgücü piyasasında aktif rol alması sadece bireysel refah üzerinden değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda makroekonomik büyümeyi de doğrudan etkileyen bağımsız bir değişkendir. Kadınların kayıt dışı biçimlerde çalışması veya işgücüne katılım oranlarının düşük kalması emek gücü arzını sınırlandırarak iktisadi büyüme potansiyelini olumsuz etkilemektedir (Cuberes ve Teignier, 2016). IMF'ye (2018) göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ülkelerin ekonomik büyüme potansiyelini sınırlandırmakta; kadınların işgücüne daha fazla katılımı ekonomik büyümeyi, çeşitliliği ve dayanıklılığı artırmaktadır. Kadınların üretken emeğe eşit koşullarda katılımı, yalnızca büyüme açısından değil; aynı zamanda ekonomik çeşitliliğin, girişimciliğin ve yenilik kapasitesinin artması bakımından da önemlidir. Ancak kadınların büyük çoğunluğu düşük ücretli, güvencesiz ve esnek çalışma koşullarına sahip sektörlerde istihdam edilmektedir. Bu durum uzun vadeli istihdam güvencesini ve üretkenliği zayıflatmaktadır. Bu nedenle kadın istihdamını artırmaya yönelik ekonomik politikalar, yalnızca sosyal adalet değil, makroekonomik verimlilik açısından da stratejik önemdedir.

5.3. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Cinsiyete duyarlı bütçeleme günümüz ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda temel bağımsız değişkenler arasında olmak zorundadır. Bu bütçeleme yönteminde, kamu kaynaklarının planlanması ve harcanması süreçlerinde kadın ve erkek arasında kaynakların adil dağılımı öncelenmektedir. Geleneksel kamu bütçelerinde toplumsal cinsiyet etkileri genellikle dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle görünmeyen kadın emeğinin meydana getirdiği sosyal yük dikkate alınmamaktadır. Özellikle bakım hizmetleri, kreşler, yaşlı ve hasta bakım merkezleri gibi sosyal alanda önemli olan altyapı yatırımları açısından önemli derecede yetersizlik meydana gelmektedir (Budlender ve Hewitt, 2003).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme dikkate alındığında, kadınların ücretsiz emek yükü hafifleyecektir. Bununla birlikte kamu hizmetlerinin planlanması daha mümkün hale gelecektir. Böylelikle kamu harcamalarının etkin ve verimli kullanılması kadınların ekonomi bileşenlere katılımlarını önemli ölçüde aktif bir noktaya getirecektir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), cinsiyete duyarlı bütçelemenin uzun dönemde kadın yoksulluğunu azalttığını ve sosyal eşitliğin güçlenmesine etkili olduğunu belirtmektedir (UNDP, 2022). Bu nedenle makroekonomik politika tasarımı sürecinde bütçelerin sadece finansal etkinliğine bakılmamalıdır. Aynı zamanda toplumsal adalet ve eşitlik yapısı korunarak, bütçelerin verimliliği arttırılmalıdır. Görünmeyen kadın emeğini dikkate alan bütçeleme anlayışı, sosyal refahı ve iktisadi sürdürülebilirliğin etkinliğini daha da arttıracaktır.

6. Literatür Taraması

Mevcut ampirik literatür incelendiğinde, kadın emeği, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet ilişkisini ele alan çalışmaların önemli bir kısmının ücret farklılıkları, iş gücüne katılım oranları ve bakım yükü gibi göstergeler üzerinden nicel analizlere dayandığı görülmektedir. Bu çalışmalar, kadınların istihdama katılımının ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve sosyal refah üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ev içi ücretsiz emeğin görünmezliği ve kadınların bu süreçleri nasıl deneyimlediği konusu sınırlı biçimde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, aşağıdaki tabloda kadın emeği ve yoksulluk ilişkisini farklı yöntemlerle inceleyen seçilmiş ampirik çalışmalar özetlenmiştir.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kadın Emeği, Yoksulluk ve Makroiktisat Bağlamında Seçilmiş Çalışmaların Özeti

Çalışma	Dönem	Ülke	Yöntem	Bulgular
---------	-------	------	--------	----------

Palaz (2002); Selim ve İlkaracan (2002)	2002	Türkiye	Sektörel ücret analizi	Kadınlar imalat sektöründe erkeklerden daha düşük ücret almakta; bu fark cinsiyet temelli ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır.
Kiren Gürler ve Üçdoğru (2007)	2002	Türkiye	Hanehalkı Bütçe Anketi Analizi	Kadınların gelirleri erkeklerin yarısı kadar; farkın nedeni cinsiyet temelli ayrımcılıktır.
Budlender ve Hewitt (2003)	2003	Güney Afrika	Politika değerlendirme	Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınların bakım yükünü azaltır ve iş gücüne katılımını destekler.
Cihan (2004)	2004	Türkiye (Diyarbakır)	Kırsal-kentsel saha araştırması	Ataerkil kültür taşrada daha baskındır ve kadınların eğitim/istihdam haklarını sınırlandırmaktadır.
Sallan Gül (2005)	2001-2002	Türkiye (Ankara)	Görüşme (54 kadın)	Kadınların çalışmama nedenleri arasında eş/aile engeli ve çocuk bakımı öne çıkmaktadır.
Bora (2007)	2007	Türkiye	Niteliksel analiz	Yoksul kadınların çoğu ücretli işlerde çalışmamakta; en büyük engel çocuk ve hasta bakımındır.
Dayıoğlu ve Başlevent (2012)	2008	Türkiye	Hanehalkı Bütçe Anketi Analizi	Kadınların ortalama kazancı erkeklerin %55'i düzeyindedir; ücret farkı cinsiyet ayrımcılığına dayanmaktadır.
Klasen ve Lamanna (2009)	2009	Çeşitli ülkeler	Ekonometrik analiz	Kadın istihdamı ekonomik büyümeyi pozitif etkiler.
Razavi ve Staab (2010)	2010	OECD Ülkeleri	Panel veri analizi	Bakım hizmetlerine erişim kadınların tam zamanlı istihdam oranını artırır.
Ferrant, Pesando ve Nowacka (2014)	2014	OECD Ülkeleri (63 ülke)	Zaman kullanımı analizi	Kadınlar erkeklere göre 2,6 kat daha fazla ücretsiz emek harcıyor; bu durum zamansal yoksulluk ve kadın yoksulluğu ile ilişkilidir.
McKinsey Global Institute (2015)	2015	95 ülke	Modelleme	Kadınların erkeklerle eşit istihdama katılımı küresel GSYH'yi %26 artırabilir; cinsiyet eşitliği makroekonomik fayda sağlar.
TÜİK (2015)	2015	Türkiye	İstatistiksel analiz	Kadınların ücretli emek sunumu eğitim düzeyi ile artmaktadır; en yüksek süre yükseköğrenimli kadınlardadır.
Güran (2016)	2016	Türkiye	Zaman kullanımı araştırması	Düşük gelirlili ve çok çocuklu kadınlar haftada 56 saat ücretsiz emek harcıyor; bu durum iş gücüne katılımlarını engelliyor.
Ekiz Gökmen (2016a)	2016	Türkiye (Mardin ve Muğla)	Yarı-derinlemesine görüşme (408 evli kadın)	Toplumsal cinsiyet rolleri ve aile baskısı kadınların işgücü piyasasına katılımını engellemektedir.
TÜİK (2017)	2017	Türkiye	İstatistiksel analiz	Çocuk bakımında en çok görev anneler ve büyükanne/büyükbabalardadır; kreş ve bakıcı kullanımı düşüktür.
World Bank (2020)	2020	120 ülke	Kısıt analizi	Kadın istihdamını kısıtlayan başlıca etkenler: eğitim düzeyi, sosyal güvence eksikliği, bakım altyapısı yetersizliği.

UNDP (2022)	2022	Uluslararası	Modelleme	Kadınların bakım yükünün azaltılması eğitime, istihdama ve sosyal korumaya erişimi artırır, gelir eşitsizliğini azaltır.
-------------	------	--------------	-----------	--

Özetlenen çalışmalar genel olarak kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan yapısal faktörlerin yoksulluk riskini artırdığını göstermektedir. Bu çalışma, söz konusu ilişkiyi kadınların öznel deneyimleri üzerinden nitel bir bakış açısıyla ele alarak literatüre farklı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

7. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın genel yapısı tanıtılarak; model, amaç, kapsam, sınırlılıklar, sorular, veri toplama yöntemleri ve veri analizi süreçlerine dair temel bilgiler sağlanacaktır.

7.1. Araştırmanın Modeli, Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın emeği ve yoksulluk ilişkisini ele alan nitel bir araştırma olarak yapılandırılmıştır. Araştırmada amaç, kadınların fiyatlandırılan (ücretli) ve fiyatlandırılmayan (ücretsiz) emek biçimleriyle olan ilişkisini analiz etmek; bu emek biçimlerinin bireysel yaşam standartlarına, ekonomik bağımsızlığa ve makro düzeydeki ekonomik göstergelere olan etkilerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni, kadın emeği ve yoksulluk ilişkisinin sayısal verilerle tam olarak açıklanamayan, deneyim ve algıya dayalı bir yapıya sahip olmasıdır. Ücretli ve ücretsiz emek, görünmeyen emek yükü, toplumsal cinsiyet rolleri ve ekonomik bağımlılık gibi olguların kadınlar tarafından nasıl yaşandığını ortaya koyabilmek için derinlemesine görüşmelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, kadınların öznel deneyimlerini doğrudan anlamaya imkân tanıdığı için nitel yöntem tercih edilmiştir.

Derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanan veriler, kadınların sosyal dışlanma, görünmeyen emek, gelir denetimi ve sosyal güvencesizlik gibi olgularla nasıl başa çıktığını anlamaya yöneliktir. Bu kapsamda çalışma, kadınların hem kamusal hem de özel alandaki emek deneyimlerini inceleyerek, görünmeyen emeğin sosyal politikalar, kamu harcamaları, istihdam ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Çalışmanın kapsamı; kadınların ev içi sorumluluklarının ekonomik değer taşıyan bir üretim biçimi olarak tanınması gerektiğini savunan feminist iktisat yaklaşımlarını esas almakta; bu yaklaşımların özellikle bakım ve piyasa aracılı olmayan yeniden üretim emeğinin makroekonomik analizlerde ihmal edildiğine ve kapitalist üretim süreçlerinin büyük ölçüde ödenmemiş ya da düşük değerli bakım emeğine dayandığına işaret eden eleştirilerinden hareketle, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin makro düzeydeki yansımalarını görünür kılmayı hedeflemektedir (Bauhardt ve Çağlar, 2010; Haidinger ve Knittler, 2014). Bu çalışmada kullanılan nitel görüşme verileri, kadın emeğine ilişkin deneyimlerin bağlamsal ve derinlemesine biçimde anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Vaka ve nitel araştırmalarda, bu tür bulguların makroekonomik düzeyde ele alınışı, doğrudan istatistiksel temsile dayalı genelleme biçiminde sınırlı olmakla birlikte; bulguların mevcut kuramsal çerçevelerle ilişkilendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Yin'e (2014) göre; vaka temelli araştırmalar, elde edilen bulguların teoriyle bağlantılandırılması aracılığıyla daha geniş yapısal süreçlerin yorumlanmasına analitik katkı sunabilmektedir. Bu çalışma da kadın emeğine ilişkin bulguları, feminist iktisat literatüründe tartışılan makroekonomik süreçlerle bu analitik çerçeve içinde değerlendirmektedir.

7.2. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Kavramsal çerçevesi literatür taraması ile şekillendirilen bu araştırmanın soruları, tamamen bu tarama sonucuna göre oluşturulmuştur. Sorular, yarı-yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak yöneltilmiştir. Alanında uzman olanların görüşleri doğrultusunda araştırma soruları önemli bir değişiklik yapılmadan yenilenerek meydana getirilmiştir. Görüşme formu, öncelikle Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'na sunulmuş ve 24.04.2025 tarihli, E-95531838 sayılı karar ile uygun bulunmuştur. Bu onay doğrultusunda görüşmeler, 01.05.2025 ile 15.05.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelere dayalı çalışmalarda, örneklem büyüklüğünün istatistiksel temsilden ziyade veri doygunluğuna göre belirlenmesi esas olup, görece homojen gruplarla yürütülen çalışmalarda 10-12 görüşmenin araştırma sorularını yanıtlamak için yeterli olduğu literatürde kabul edilmektedir (Guest vd., 2006). Araştırmanın örneklemi, farklı gelir düzeylerine ve çalışma koşullarına sahip toplam 10 kadın oluşturmaktadır. Bu kadınlardan 5'i herhangi bir ücretli işte çalışmayan ev kadınları, diğer 5'i ise ücretli iş gücüne katılan çalışan kadınlardır. Örnekleme, amaçlı örnekleme türlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiştir. Bu yöntemin seçilme amacı, farklı yaşam koşullarına

ve emek biçimlerine sahip kadınların yoksullukla ilişkili deneyimlerini karşılaştırmalı olarak analiz edebilmektir. Katılımcılar arasında farklı yaş, medeni durum, çocuk sayısı ve çalışma sektörü gibi değişkenler gözetilerek çeşitlilik sağlanmıştır. Bu sayede, kadın emeği ve yoksulluk arasındaki ilişkinin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

(1) Araştırma içeriği ve kapsamı hakkında hedef kitleye anlaşılır bir şekilde bilgi verilmesi, (2) Mülakatın yüz yüze yapılması, (3) Katılımcılara, görüşmeler sırasında herhangi bir ses kaydı alınmayacağı ve kişisel bilgilerinin yanı sıra isimlerinin de gizli tutulacağı konusunda garanti verilmiştir. Görüşmeye katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiş ve onayları alındıktan sonra görüşme sürecine geçilmiştir. Ayrıca, katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formları temin edilmiştir. Yapılan görüşmelerin süresi 45dk-1,5saat arasında değişkenlik göstermiştir. Çalışmada, katılımcıların ifadeleri aslına sadık kalınarak korunmuş ve her bir katılımcıya atanmış kodlar kullanılarak analiz süreci yürütülmüştür.

7.3. Araştırmanın Kısıtları

Bu çalışma, kadın emeği ve yoksulluk ilişkisini toplumsal cinsiyet perspektifinden nitel bir yaklaşımla analiz etmeyi amaçlansa da, belirli sınırlılıkları bünyesinde barındırmaktadır. Araştırmanın örneklemini, 28-46 yaş aralığında olan toplam 10 kadınla sınırlı tutulmuştur; bu durum, elde edilen bulguların Türkiye geneline genellemesini kısıtlamaktadır. Ayrıca, nitel araştırma yönteminin doğası gereği derinlemesine görüşmelere dayalı veri toplama süreci, temsil gücünden ziyade içerik zenginliğine odaklandığı için bulgular, belirli bir sosyal bağlamın ötesine geçmekte sınırlı kalabilir. Katılımcıların bazıları, görünmeyen emek, ekonomik bağımlılık ve yoksulluk gibi hassas konular hakkında açık konuşmaktan çekinmiş veya toplumsal normlara uygun yanıtlar vermeyi tercih etmiş olabilir; bu da verilerin doğruluğunu kültürel filtreler üzerinden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Zaman yönetimi açısından çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklar nedeniyle bazı görüşmeler planlanan süreden kısa sürmüş ve bu durum veri derinliğini etkilemiştir. Görüşmelerin çoğunlukla kafelerde gerçekleştirilmiş olması ise çevresel gürültü, müzik ve kalabalık gibi dışsal faktörlerin görüşme kalitesini olumsuz etkilemesine neden olmuştur. Ayrıca, katılımcıların görüşmeler sırasında telefonlarına gelen çağrılara sesli şekilde yanıt vermeleri, veri akışında kesintilere yol açarak dikkat dağınıklığına neden olmuştur. Çalışmanın bir diğer kısıtı, yalnızca kadınların öznel deneyimlerine odaklanılması, çevresel ve kurumsal aktörlerin (eşler, işverenler, kamu temsilcileri vb.) dışlanmış olmasıdır. Bu durum, kadın emeğinin toplumsal bağlam içindeki çok yönlü ilişkilerini tam olarak yansıtmaya imkânını daraltmıştır. Tüm bu sınırlamalara karşın, araştırma, kadınların görünmeyen emeğini ve yoksulluk deneyimlerini anlamada değerli bir niteliksel katkı sunmaktadır.

7.4. Araştırma Soruları

Bu araştırma, toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın emeğini hem fiyatlandırılan (ücretli) hem de fiyatlandırılmayan (ücretsiz) biçimleriyle ele almakta ve bu emek türlerinin kadınların yoksulluk deneyimleri ile makroekonomik süreçler üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Aşağıda, araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen temel sorular ve bu soruların kuramsal temelleri yer almaktadır:

S1. Kadınların fiyatlandırılan (ücretli) ve fiyatlandırılmayan (ücretsiz) emek biçimleriyle ilgili deneyimleri nelerdir? Bu durum ekonomik bağımsızlıklarını ve yaşam standartlarını nasıl etkilemektedir? (*Emek biçimi etkisi*)

Kadınların ücretli ve ücretsiz emek biçimleriyle ilgili deneyimleri, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle şekillenmekte ve bu durum, onların ekonomik yaşamda karşılaştıkları fırsatları doğrudan etkilemektedir. Ücretli emek, kadınlara gelir sağlama ve ekonomik özerklik kazandırma potansiyeli taşısa da, pek çok kadın, aynı zamanda ev içi bakım, temizlik ve duygusal destek gibi ücretsiz sorumlulukları da üstlenmektedir. Bu görünmeyen işler, zaman ve enerji açısından önemli bir yük oluşturmakta, kadınların iş gücüne katılımını ve kariyer gelişimini sınırlayabilmektedir. Bu nedenle, yalnızca ücretli emek üzerinden değerlendirilen ekonomik bağımsızlık, kadınların gerçek yaşam koşullarını yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Ücretsiz emeğin görünmezliği, kadınların yaşam standartlarını düşürmekte ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir (Folbre, 2001).

S2. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ev içi sorumlulukları ve iş gücüne katılım kararları üzerinde nasıl bir belirleyici etkiye sahiptir? (*Cinsiyet rol etkisi*)

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların hem ev içi rollerini hem de iş gücüne katılım kararlarını şekillendiren güçlü bir etkidir. Kadınlar çoğu zaman ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumlulukları üstlenmekle yükümlü görülürler. Bu durum, onların çalışma hayatına katılmalarını zorlaştırmakta ya da istihdamda kalıcı olma ihtimallerini azaltmaktadır. Kadınların kariyer planları, iş seçimleri ve çalışma süreleri genellikle bu rollerle uyumlu şekilde şekillenir. Toplumun kadınlardan beklentileri, onların ekonomik yaşamda aktif rol almasını sınırlandırmakta, hatta çoğu zaman onları iş gücünün dışında kalmaya

zorlamaktadır. Bu nedenle, kadınların iş gücüne katılımı yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve roller tarafından yönlendirilen bir zorunluluk haline gelmektedir (Folbre, 2001).

S3. Kadınlar, görünmeyen emeklerinin (örneğin bakım, temizlik, çocuk/yaşlı bakımı) toplumsal olarak değer görüp görmediğini nasıl değerlendirmektedir? Bu emek biçimi kadınların sosyal statüsünü nasıl etkilemektedir? (*Görünmeyen emek algısı*)

Kadınların üstlendiği bakım, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı gibi görünmeyen emek türleri, çoğu zaman toplum tarafından doğal görevler olarak görülmemekte ve bu nedenle yeterince takdir edilmemektedir. Bu emek biçimleri, maddi bir karşılık taşımadığı gibi, sosyal statü açısından da görünmez kalmakta ve kadınların toplumsal değer algısını olumsuz etkilemektedir. Kadınlar, bu emeğin hem ekonomik hem de toplumsal açıdan yeterince önemsenmediğini düşündüklerinde, kendi rollerinin değersizleştirildiğini hissedebilirler. Bu durum, kadınların sosyal konumlarını güçlendirmek yerine zayıflatmakta; toplumsal hiyerarşide alt sıralarda yer almalarına neden olmaktadır. Sonuç olarak, görünmeyen emeğin tanınmaması, kadınların sadece bireysel kimliğini değil, toplum içindeki saygınlıklarını ve etkilerini de sınırlamaktadır (Waring, 1988).

S4. Kadınların yoksulluk deneyimleri sosyal destek mekanizmalarına erişim ve hayatta kalma stratejileriyle nasıl ilişkilidir? (*Yoksullukla başa çıkma*)

Kadınların yoksulluk deneyimleri, sadece maddi eksikliklerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda sosyal destek sistemlerine erişim düzeyleri ve hayatta kalmak için geliştirdikleri stratejilerle de yakından ilişkilidir. Sosyal yardımlardan yararlanamama, kayıt dışı çalışma, sosyal güvence eksikliği ve tek başına çocuk yetiştirme gibi durumlar, kadınları yoksulluğa karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu koşullar altında, kadınlar genellikle kendi çevrelerinde dayanışma ağları kurarak, geçici ve düzensiz işlerle geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Ancak bu stratejiler, uzun vadeli bir çözüm sunmakta yetersiz kalmakta ve kadınların yoksulluk döngüsünden çıkmalarını zorlaştırmaktadır. Kadınların bu deneyimleri, sosyal politika sistemindeki eksiklikleri ve toplumsal destek mekanizmalarının yetersizliğini gözler önüne sermektedir (Chant, 2007).

S5. Kadınların görünmeyen emeği, ekonomik büyüme, üretkenlik ve gelir dağılımı gibi makro iktisadi göstergeler bağlamında nasıl algılanmaktadır? (*Makroekonomik katkı algısı*)

Kadınların görünmeyen emeği, özellikle ev içi bakım, temizlik ve duygusal destek gibi ücretsiz işler, çoğu zaman ekonomik ölçüm araçlarında yer almadığı için makroekonomik göstergelerde yeterince yansıtılmaz. Oysa bu emek biçimleri, hem bireylerin hem de toplumun genel refah düzeyini doğrudan etkilemektedir. Ekonomik büyüme, üretkenlik ve gelir dağılımı gibi göstergeler, yalnızca ücretli faaliyetleri kapsadığında kadın emeğinin önemli bir bölümü istatistiksel olarak görünmez hale gelir. Kadınlar, bu emeğin makro düzeyde dikkate alınmamasını, kendi katkılarının değersizleştirilmesi olarak algılayabilmektedir. Bu algı, sadece bireysel değil; kamu politikalarının şekillenmesinde, kaynakların dağılımında ve sosyal adaletin sağlanmasında da önemli bir rol oynar. Görünmeyen emeğin fark edilmemesi, hem ekonomik verilerin eksik değerlendirilmesine hem de toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır (Waring, 1988).

7.5. Veri Toplama Aracı ve Görüşme Süreci

Araştırmada kullanılan veriler; farklı gelir düzeylerine ve çalışma koşullarına sahip toplam 10 kadından elde edilmiştir. Bu kadınlardan 5'i herhangi bir ücretli işte çalışmayan ev kadınları, diğer 5'i ücretli iş gücüne katılan çalışan kadınlardır. Görüşme yapılan katılımcılar 28-46 yaş aralığında olup farklı eğitim düzeylerine, medeni durumlara ve yaşam koşullarına sahiptir. Katılımcıların bir kısmı çocuk sahibi ve ev içi bakım sorumluluğunu aktif olarak üstlenirken, çalışan kadınlara bakıldığında; ücretli iş ile ev içi sorumlulukları birlikte yürütmektedir. Görüşmeler, katılımcıların kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri ortamlarda, yüz yüze ve çoğunlukla kafe gibi sosyal mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Hedef kitleyle iletişime geçilmeden önce saha daraltılması yapılarak bu kitlenin nerelerde olabileceğini tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra kartopu örnekleme yöntemi ile hedef kitleye ulaşılarak araştırma hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Nitel araştırmalarda veri toplama süreci, katılımcılardan alınan yanıtlar tekrarlamaya başlayıp yeni bir bilgi elde edilmediğinde sona erer. Bu duruma literatürde doyum ya da doyunluk noktası denilmektedir. Verilerin tekrar etmesi, araştırmanın doyum noktasına ulaştığının bir göstergesi olarak kabul edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda, araştırmanın amacı ve problemiyle ilgili gerekli bulgulara ulaşıldığında, doyunluğun gerçekleştiği değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, katılımcıların sosyo-demografik farklılıkları göz önünde bulundurularak maksimum çeşitlilik sağlanmış ve bu çeşitlilik sayesinde araştırılan konunun kapsamlı, çok yönlü ve geniş bir perspektifle ele alınması mümkün olmuştur. Bu durum, çalışmanın daha geniş kapsamlı öneriler sunmasına ve literatüre daha fazla katkı yapmasına zemin hazırlamıştır. Bu bilgiler

işğinde; 5'i herhangi bir ücretli işte çalışmayan ev kadınlarından, diğer 5'i ise ücretli iş gücüne katılan çalışan kadınlardan oluşan toplam 10 kişi ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Hedef kitle iki gruba ayrılmış ve veriler açısından doygunluk noktasına erişildiğinde görüşmeler bitirilmiştir.

7.6. Veri Analiz Süreci

Bu araştırmada, katılımcılardan elde edilen verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz yaklaşımı temel alınarak, veriler beş aşamada çözümlenmiştir: (1) verilerin okunması ve genel anlamın kavranması, (2) anlamlı ifadelerin kodlanması, (3) benzer kodların bir araya getirilerek temaların oluşturulması, (4) temaların gözden geçirilmesi ve (5) yorumlanması. Verilerin analizi sırasında herhangi bir nitel analiz yazılımı kullanılmamış, manuel olarak analiz yapılmıştır. Kodlama sürecinde açık kodlama tekniği benimsenmiş; katılımcı ifadelerinden doğrudan anlamlar çıkarılarak kodlar belirlenmiştir. Bu kodlar arasında benzerlik gösterenler gruplanarak ana temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Süreç boyunca tümevarımsal bir yaklaşım izlenmiştir. Aşağıdaki tabloda örnek bir kod-tema-alıntı eşleştirmesi sunulmaktadır:

Tablo 2. Kadın Emeği Tematik Analiz Tablosu

TEMA	ALT TEMA	KOD	KATILIMCI ALINTISI
Ekonomik Görünmezlik	Ücretsiz emek	Ev işlerinin ücretlendirilmemesi	"Çocuk bakımı ve yemek gibi işler hep bana ait ama bu emek hiç hesaba katılmıyor." (K6)
Ekonomik Görünmezlik	Değer görmeme	Emeğin takdir edilmemesi	"Ne kadar yorulsam da, yaptıklarımın kıymeti bilinmiyor." (K2)
Ev İçi Emek Yükü	Çift yük taşıma	İş+ev yükü	"Sabah iş, akşam ev... iki yerde birden çalışıyorum gibi hissediyorum." (K1)
Toplumsal Roller	Geleneksel cinsiyet rolleri	Kadının asli görevi	"Kadının görevi zaten ev işleri diye düşünüyorlar." (K8)
Toplumsal Roller	Aile baskısı	Çalışmaya engel olunması	"Eşim çalışmamı istemedi, çevre de hoş bakmadı." (K9)
Yoksullukla Mücadele	Geçim stratejileri	Kendi çabasıyla geçinme	"Market işi bitince evde ne varsa ben yapıyorum, başka yolum da yok." (K4)
Makroekonomik Katkı	GSYH dışında kalma	Kadının emeği hesaplanmıyor	"Yaptığım iş, ekonomik hesaplara hiç dahil edilmiyor." (K7)
Makroekonomik Katkı	Büyümeye katkı	İş gücüne eşit katılımın faydası	"Kadınlar daha çok çalışsa, ekonomi de daha güçlü olur." (K3)
Sosyal Destek Erişimi	Kamu hizmetlerinden yoksunluk	Bakım hizmeti eksikliği	"Devlet kreş verse belki ben de işe girebilirdim." (K10)
Kendilik Algısı	Özgüven eksikliği	Ekonomik gücün yokluğu	"Kendi kazancım olmayınca karar da alamıyorum." (K5)
Kendilik Algısı	Toplumsal saygınlık	Çalışmayan kadın görünmezliği	"Sadece evdeyim, varlığım fark edilmiyor gibi." (K6)
Çalışma Hayatına Katılım	Mesleki takdir	İstihdamda saygınlık kazanma	"Çalışınca ailem bile bana daha çok saygı duymaya başladı." (K1)

7.7. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Yaş	Emeğinizin toplumsal değer gördüğünü düşünüyor musunuz?
Çalışan Kadın					
Katılımcı-1	Kadın	Lisans	Evli	33	Evet

Katılımcı-2	Kadın	İlkokul	Evli	39	Hayır
Katılımcı-3	Kadın	Lisans	Evli	33	Evet
Katılımcı-4	Kadın	Lisans	Evli	35	Evet
Katılımcı-5	Kadın	Lisans	Bekâr	32	Evet
Çalışmayan Kadın					
Katılımcı-6	Kadın	İlkokul	Evli	30	Hayır
Katılımcı-7	Kadın	Ortaöğretim	Evli	30	Hayır
Katılımcı-8	Kadın	Ortaöğretim	Evli	39	Hayır
Katılımcı-9	Kadın	İlkokul	Evli	46	Hayır
Katılımcı-10	Kadın	Lisans	Evli	28	Hayır

8. Bulgular ve Yorumlar

Bu çalışmada görüşme soruları tüm katılımcılara yöneltilmiştir. Ancak nitel araştırmanın doğası gereği katılımcıların her biri her soruya aynı ayrıntı ve derinlikte yanıt vermemiştir. Bazı katılımcılar belirli sorulara kısa ya da önceki anlatılarını tekrar eden ifadelerle karşılık verirken, bazı konular farklı sorular kapsamında zaten dile getirilmiştir. Bu nedenle bulgular bölümünde, her soruya ilişkin olarak tüm katılımcıların görüşlerini tek tek sıralamak yerine, ilgili temayı en iyi yansıtan ve analiz açısından açıklayıcı olan katılımcı ifadelerine yer verilmiştir. Alıntı olarak sunulmayan yanıtlar analiz sürecinin dışında bırakılmamıştır. Bununla birlikte, yeni bir tema ya da farklı bir bakış açısı üretmedikleri için metinde ayrıca gösterilmemiştir. Bu yaklaşım, bulguların daha okunabilir ve bütünlüklü biçimde sunulmasını amaçlamaktadır.

S1. Araştırma Sorusuna İlişkin Veriler

“Hayatımdan genel olarak memnunum. 2 çocuğum var. Çocuk bakımında bakıcı desteği almak beni biraz rahatlattı ama yine de hem çalışmak hem de ev işleriyle ilgilenmek oldukça zor. Eşim bazen yardım ediyor ama çoğu zaman işler benim üzerimde kalıyor. Ev işleri görüldüğü kadar kolay değil, bazen gerçekten çok yoruluyorum.” (K1)

“3 çocuğum var. Erken yaşta evlendim. Ben para kazanmak amacıyla hiç dışarda çalışmadım. Eşim ticaret ile uğraşiyor ve durumumuz genel anlamda iyidir. Şu an ki aklım olsaydı, kesinlikle okur ve güzel bir iş sahibi olmak isterdim. Kendimi bazen değersiz hissediyorum. Para kazansaydım ve kendi işim olsaydı daha güçlü hissederdim. O kadar ev işi yapıyor ve çocuklarla uğraşmam, bazen kıymet görmüyor.” (K6)

“Ben bir markette asgari ücret çalışıyorum. Eşim gündelik işler varsa çalışır. Aslında evin geçimini ben yapıyorum. Aynı zamanda çocukları okula getir, götür; hepsini ben yapıyorum. İşten çıktıktan sonra eve gidip, diğer ev işlerini yapıyorum. İnanılmaz yoruldum ve sıkıldım. Ben çalışmasam ailece yaşam standardımız çok kötü olacak. Hem dışarda çalış hem evde çalış, bakalım nereye kadar gidecek.” (K2)

“Ben güzel bir üniversiteden mezun oldum ve hemen evlendim. Şimdi bir çocuğum var. Açıkçası hemen evlenmeseydim, şimdi kamuda işe girmiştım. Ev işleri yapıyorum ve çocuğuma bakıyorum. Bu yaptığım büyük emek gerektirmesine rağmen, kıymetimin bilinmediğini düşünüyorum. Ayrıca para kazanmadığım için özgüvenim yok. Ekonomik bağımsızlığım olsaydı birçok radikal karar alabilirdim...” (K10)

“Güzel bir işim var ve düzgün bir maaş alıyorum. Evlilik hazırlığı yapıyorum. Çalışmam bana ekonomik özgürlük kazandırıyor. Ailemle yaşadığım için, ev işleri beni yormuyor. Annem daha çok ev işleri yapıyor. Eğer çalışmasaydım rahat rahat harcama yapamayacaktım. Sadece ev işi yapmak ve başkasından harçlık almak çok zor olurdu benim için.” (K5)

“Ben ev hanımıyım. 3 çocuğum var. Hem ev işlerini yapmak hem de çocuklar ile ilgilenmek çok zor oluyor. Kendime zaman ayıramıyorum. Eşimin güzel bir işi var. Maddi açıdan bir sıkıntımız yok. Ev işlerinde eşim maalesef bana yardımcı olmuyor. Kişisel ekonomik bağımsızlığım yok tabii. Eşim ne kadar harçlık verirse onu harcarım...” (K8)

Kadınların fiyatlandırılan (ücretli) ve fiyatlandırılmayan (ücretsiz) emek biçimlerine dair deneyimleri, ekonomik bağımsızlıkları ve yaşam standartları üzerinde doğrudan belirleyici etkilere sahiptir. Çalışan kadınlar (örneğin K1 ve K2), hem ücretli iş gücüne katılıp hem de ev içi sorumlulukları üstlenerek çifte yük taşımakta, bu durum fiziksel ve duygusal tükenmişlik yaratmaktadır. Buna karşın ev hanımı olan ya da çalışmayan kadınlar (K6, K8, K10), evde yoğun bir emek sarf etmelerine rağmen bu emeğin hem aile hem toplum nezdinde görünmez olduğunu ve takdir edilmediğini ifade etmektedir. Görünmeyen emek, kadınların kendilerini değersiz hissetmelerine, özgüven kaybı yaşamalarına ve ekonomik karar alma süreçlerinden

dışlanmalarına neden olmaktadır. K5 örneğinde görüldüğü gibi, ekonomik özgürlüğe sahip kadınlar daha yüksek bir yaşam standardına ve toplumsal saygınlığa ulaşabilmektedir. Bu da ekonomik bağımsızlığın sadece gelir değil, aynı zamanda güç, özgüven ve söz hakkı anlamına geldiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların iş gücüne katılımını sınırladığını ve ev içi emeğin halen “kadının görevi” olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle erken yaşta evlenen ve eğitim hayatı yarım kalan kadınlar, geçmişteki bu durumun bugün ekonomik açıdan bağımlı kalmalarına yol açtığını dile getirmiştir. Kadınların ücretsiz emek yükü, makroekonomik verilere yansımaya da aile ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Tüm bu bulgular, kadın emeğinin ücretli ya da ücretsiz olsun, toplumsal ve bireysel yaşam üzerinde derin etkiler yarattığını göstermektedir.

S2. Araştırma Sorusuna İlişkin Veriler

“Güzel bir işim var. Ben fakir bir ailenin çocuğuydum. Tırnaklarımla hayatımı değiştirdiğimi düşünüyorum. Ailem ve beni tanıyanlar şimdiki konumumu görünce daha çok saygı duyuyorlar. Normalde kadının ev işlerini yapması sıradan karşılanır bizim toplumda. Ancak benim gibi ekonomik bağımsızlığı kazanmış bireylerde bu durum olağanüstü takdir görüyor...” (K3)

“On yıldır eşimin ailesiyle aynı evde yaşıyoruz, bir odamız var sadece. Üç çocuğum var ama sadece onlara değil, eşimin kardeşlerine, kayınpederime ve kayınvalideme de ben bakıyorum. Hiç çalışmadım çünkü hem izin vermediler hem de evde zaten iş hiç bitmiyor. Kendi hayatımın olup olmadığını bazen unutuyorum, tek umudum bir an önce kendi evimize taşınmak. Devlette işim olsa ve para kazansaydım her şey çok farklı olurdu.” (K7)

“Farklı bir kültürel çevrede evlenip yaşamaya başladığımda, ilk zamanlar alışmakta zorlandım. Çalışan bir kadın olarak kendi ayaklarım üzerinde duruyorum, bu hem bana hem de çocuklarıma güven veriyor. Eşim iş nedeniyle zaman zaman evde olmasa da, evin sorumluluğunu tek başıma taşıyabiliyorum. Farklı değerlerle karşılaşsam da mesleğim sayesinde kendimi güçlü ve saygın hissediyorum. Eşimin ailesi de mesleğimden dolayı bana saygın davranıyor” (K4)

“Küçük yaşta evlendirildim, yıllarca hem ev işlerini yaptım hem de hayvancılık yaptığımız için, hayvancılık işlerinin birçoğunu üstlendim. Eşim düzensiz çalıştığı için evin yükü hep benim üzerimdeydi ama bir işe girip çalışmayı hiç düşünemedim bile. Ailem ve etrafımdaki insanlar çalışmamı hoş karşılamaz zaten. Kızlarım okusun diye uğraşıyorum çünkü benim gibi erken evlenip evde kalmalarını istemem. Evde birçok şey benim sorumluluğumda ama onların hayatı farklı olsun istiyorum” (K9)

“Çalışmaya başladıktan sonra ailemin ve çevremın bana bakış açısı değişti, artık beni daha fazla takdir ediyorlar. Ekonomik olarak kendi ayaklarımın üzerinde durmam, hem evde hem de sosyal çevremde saygı görmeme neden oldu. Ailemde kamuda çalışan başka kardeşlerim var. Benim meslek statüm daha iyi olduğu için daha çok takdir edildiğimi düşünüyorum. Kendi paramı kazanmak bana ciddi bir özgüven verdi...” (K1)

“Ev işleri ve çocuk bakımı genelde benim sorumluluğumda. Eşim bazen çocuk bakımına ve ev işlerine yardım ediyor. Uzun süre kendimi geri planda hissettim. Ama artık bu döngüyü kırmak için KPSS’ye deli gibi çalışıyorum. Ekonomik olarak ayakta durmak istiyorum çünkü kadın kazandığında hem kendine hem de çevresine karşı daha güçlü oluyor. Toplum hâlâ kadını evle sınırlıdır da, ben bu sınırı aşmak istiyorum.” (K10)

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ev içi sorumlulukları ve iş gücüne katılım kararları üzerinde güçlü ve çok katmanlı bir belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, bu rollerin bazı kadınlarda ekonomik bağımsızlığa engel olurken, bazılarında mücadele ve dönüşüm motivasyonuna dönüştüğünü göstermektedir. K7 ve K9’un deneyimleri, özellikle geleneksel aile yapılarında kadının çalışmasının açıkça engellendiğini ve ev içi rollerin kadın için neredeyse yaşamın tamamına yayıldığını ortaya koymaktadır. K9’un erken yaşta evliliği ve toplumsal baskılar nedeniyle çalışma hayatını hiç düşünememiş olması, cinsiyet rollerinin kadının kamusal alanda varlığını nasıl sınırladığını açıkça yansıtmaktadır. Öte yandan K4 ve K1 gibi çalışan kadınlar, meslek sahibi olmanın kendilerine hem evde hem sosyal çevrede daha fazla saygı kazandırdığını ve özgüvenlerini artırdığını belirtmektedir. K3, kadınların ev işi yapmasının toplumda “doğal” kabul edildiğini, ancak ekonomik bağımsızlık kazanan kadınların aynı emeğinin takdir edildiğini vurgulayarak, bu görünmezliğin ancak gelirle aşılabildiğini göstermektedir. K10’un “KPSS’ye deli gibi çalışıyorum” ifadesi, cinsiyet rollerinin kadını nasıl sınırladığını fark eden ama bu sınırlamayı aşmak isteyen kadınların varlığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kadınların ev içi sorumluluklarının “yardım” değil, asli görev gibi görülmesi, iş gücüne katılım kararlarında eş ve aile desteğinin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet rollerinin yalnızca bireysel tercihleri değil, aynı zamanda ekonomik bağımsızlık ve toplumsal saygınlık üzerindeki yapısal etkilerini de açığa çıkarmaktadır. Sonuç olarak, kadınların çalışma hayatına katılımı sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir dönüşümle mümkün olabilmektedir.

S3. Araştırma Sorusuna İlişkin Veriler

“Sabah iş, akşam ev; her şey benim üzerimde ama kimse bunu ‘emek’ olarak görmüyor. Çocukları okula götürmekten yemeğe kadar her işi yapıyorum ama sanki bunlar yapılması mecbur şeylermiş gibi davranılıyor. Dışarda çalışıp evin geçimini büyük oranda ben sağlasam da evde hâlâ tek sorumlu benim. Ne kadar yorulsam da toplumda bu yaptıklarım değer görmüyor. Eşimin ve etrafımdakilerin bu yaptıklarımı takdir ettiklerini düşünmüyorum...” (K2)

“Ev işleriyle ve çocuklarla sürekli ilgileniyorum ama çoğu zaman bu emeğin bir karşılığı yokmuş gibi hissediyorum. Maddi sıkıntımız olmasa da ben çalışmadığım için bazen kendimi önemsiz görüyorum. Kendi kazancım olsaydı, belki daha güçlü ve özgüvenli bir kadın olurdu. İnsan para kazanmasa da emek veriyor ama bunu herkes görmüyor.” (K6)

“Toplumda ev işi yapan kadınlar genelde fark edilmez, çünkü bu işler zaten ‘kadının görevi’ olarak görülür. Ama ben kendi ayaklarımın üzerinde durduğum için yaptığım her şey daha fazla takdir ediliyor. Geçmişte bu emeğin değersiz olduğunu düşünürdüm, şimdi insanlar hem işimi hem de evdeki emeğimi övüyor. Sanırım kadının ekonomik olarak güçlü olması, görünmeyen emeğini de görünür hale getiriyor.” (K3)

“Evde ne varsa ben yapıyorum ama kimse ‘sağ ol’ bile demiyor. Kayınvalidem ve kayınpederim, yaptıklarımı sanki mecburmuşum gibi görüyor, hiç takdir edilmiyor. Sabahtan akşama kadar uğraşıyorum ama bu emeğin hiçbir karşılığı yok. Bazen keşke çalışıyor olsaydım da insanlar biraz olsun kıymetimi bilseydi diyorum...” (K7)

“Ev işleri ve çocuk bakımı çoğunlukla bende ama çalıştığım için bu emek daha çok değer görüyor. Çocuğum okula gidince eşimin annesi yardımcı oluyor, bu da bana biraz nefes aldırıyor. Mesleğim olduğu için hem evdeki emeğim takdir ediliyor hem de eşimin ailesi bana daha saygılı davranıyor. Kadın kendi ayakları üzerinde durunca, ev içi emeğin kıymeti etrafındakiler tarafından daha iyi anlaşılıyor” (K4)

“Ev işleri ve çocuk bakımıyla tek başıma ilgileniyorum ama kimse bunu bir emek olarak görmüyor. Maddi durumumuz iyi olsa da kendi kazancımın olmaması beni zayıf hissettiriyor. Eşim yardımcı olmuyor, bu yüzden her şey bana kalıyor. İnsan hem yoruluyor hem de yaptığı işin kıymetinin bilinmediğini hissedince daha çok yıpranıyor...” (K8)

Katılımcı ifadeleri, görünmeyen emek biçimlerinin kadınlar tarafından çoğunlukla değersiz, görünmez ve karşılıksız bir yük olarak algılandığını açıkça göstermektedir. Ev işleri, çocuk bakımı ve yaşlı bakımı gibi ücretsiz emek biçimleri, hâlâ toplumsal olarak “kadının görevi” olarak görülmekte ve bu durum kadınların sosyal statüsünü olumsuz yönde etkilemektedir. K2, K6, K7 ve K8’in ifadeleri, kadınların ev içindeki yoğun emeğinin takdir edilmemesiyle birlikte, kendilerini zamanla değersiz ve görünmez hissettiklerini ortaya koymaktadır. Özellikle çalışmayan kadınlar, yaptıkları emeğin ekonomik karşılığı olmamasından dolayı hem özgüven hem de toplumsal saygınlık açısından kayıplar yaşadıklarını ifade etmektedir. Öte yandan K3 ve K4 gibi çalışan kadınlar, ekonomik bağımsızlıkları sayesinde ev içi emeklerinin daha fazla takdir edildiğini, hatta sosyal çevrelerinde saygınlık kazandıklarını belirtmektedir. Bu durum, görünmeyen emeğin sadece içeriğiyle değil, kadının dışarıdaki konumuyla da ilişkilendirilerek anlamlandırıldığını göstermektedir. Toplum, kadın çalışmıyorsa onun emeğini olağan kabul etmekte, ancak bir maaşı varsa bu emeğe değer atfetmektedir. Görünmeyen emeğin sosyal statüye etkisi, yalnızca emek miktarıyla değil, kadınların ekonomik üretkenlik düzeyiyle birlikte şekillenmektedir. Kadınların birçoğu, emeklerinin ancak ücretli bir işle desteklendiğinde değer kazandığını gözlemlemekte; bu da ev içi emeğin toplumsal görünürlüğünün hâlen büyük ölçüde ekonomik temellere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, görünmeyen emek, kadınların yaşamlarında hem fiziksel bir yük hem de sosyal görünmezlik kaynağı olarak kalmakta; bu da toplumsal cinsiyet eşitliğini zayıflatan önemli bir yapı taşı oluşturmaktadır.

S4. Araştırma Sorusuna İlişkin Veriler

“Şu anda yoksulluk çekmiyorum ama çalışmasaydım maddi olarak zorlanırdım. Kendi maaşım olduğu için hem harcamalarımı rahat yapıyorum hem de geleceğe daha güvenle bakıyorum. Ailemle yaşadığım için destek görüyorum ama yine de kimseye muhtaç kalmak istemem. Kadın ekonomik olarak güçlüyse yoksulluğa düşmemek için elinde bir anahtar var demektir. Yarın başıma bir şey gelirse kamuda çalıştığım için garantim var diye düşünüyorum...” (K5)

“Eskiden hayvancılıkla geçinirdik ama artık onu da yapamıyoruz, geçim çok zorlaştı. Eşim çalışmıyor, engelli raporu var; devletten aldığımız yardımla biraz olsun rahatlıyoruz. Ben hiç dışarıda çalışmadım ama evde her şeyle ben ilgileniyorum. Bu yardım olmasa ne yapardık bilmiyorum, ama yine de kızlarım okuyup kendi ayakları üzerinde dursun istiyorum.” (K9)

“Şu an yoksulluk yaşamamam da, kamu güvencesi olmasa hayat çok zor olurdu. Doğum sonrası ücretli izinler, maaşımın düzenli olması ve çocuklar için bakıcı desteği benim için çok önemliydi. Bu imkânlar olmasaydı hem fiziksel hem de psikolojik olarak çok zorlanırdım. Kadının çalışıyor olması kadar, sosyal destek mekanizmalarına ulaşabilmesi de onu güçlü kılıyor.” (K1)

“Maddi olarak büyük bir sıkıntımız yok ama bazen kendimi hiç kazanmayan biri gibi değil de, hiç var olmayan biri gibi hissediyorum. Sosyal destek almadık çünkü gerek duyulmadı, ama ben hep eşime bağımlı kaldım. Dışarda bir işim olsaydı, belki daha özgür olur, kendimi daha değerli hissedirdim. Bence yoksulluk sadece para eksikliği değil; kendi hayatınla ilgili söz hakkının olmaması da bir çeşit yoksunluk.” (K6)

“Zaman zaman devletten çocuk yardımı aldım, eskiden kaymakamlıktan da yardım geldi ama hepsi geçici oldu. Asıl geçimi yine ben sağlıyorum, sabah markette çalış, akşam çocuklarla, evle uğraş; bu tempoyu destekleyecek kimse yok. Yardım alsam da yetmiyor, her şeyi kendi çabamla döndürmek zorundayım. Bu böyle nereye kadar gider bilmiyorum ama mecburum, başka seçeneğim yok.” (K2)

“Eşim bazen sosyal yardımlara başvurdu, çocuklar için de destek aldık ama bunlar sadece günü kurtarıyor. Evde her şeyle ben ilgileniyorum ama bir gelirim olmaması, beni kimseye karşı güçlü kılmıyor. Sanki mecburmuşum gibi her şey benden bekleniyor ama bu kadar emeğe rağmen kıymetimin bilinmiyor. Devlette bir işim olsaydı, belki sadece maddi değil, insan olarak da daha değerli hissedirdim.” (K7)

Katılımcıların ifadeleri, kadınların yoksullukla başa çıkma stratejilerinin çoğunlukla bireysel çaba, sosyal yardımlara sınırlı erişim ve yapısal eşitsizlikler içinde geliştiğini göstermektedir. K2, K7 ve K9 gibi katılımcılar, sosyal destek mekanizmalarından zaman zaman faydalansalar da bu yardımların geçici, yetersiz ve günü kurtarıcı olduğunu, dolayısıyla asıl yükün yine kendi emekleriyle karşılandığını vurgulamaktadır. Özellikle K2'nin “yardım alsam da yetmiyor, her şeyi kendi çabamla döndürmek zorundayım” ifadesi, sosyal yardımın kadının üzerindeki görünmeyen yükü hafifletmekte yetersiz kaldığını net biçimde göstermektedir. Öte yandan K1 ve K5 gibi kamu güvencesine sahip kadınlar, düzenli gelir ve sosyal haklar sayesinde yoksulluğa düşmeden yaşamlarını sürdürebildiklerini ve bu durumun onlara psikolojik olarak da güç verdiğini ifade etmektedir. Bu fark, istihdam ve sosyal güvenliğin kadınların sadece ekonomik değil, sosyal statü ve güvenlik hissi açısından da önemli bir koruyucu unsur olduğunu ortaya koymaktadır. K6'nın “yoksulluk sadece para eksikliği değil; söz hakkı olmamak da bir yoksunluk” cümlesi, yoksulluğun çok boyutlu yapısını ve ekonomik bağımlılığın yarattığı görünmez sosyal dışlanmayı derinlemesine ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğu, kadınların dışarıda bir işi ve geliri olduğunda hem kendilerine hem çevrelerine karşı daha güçlü hissettiklerini belirtmiştir. Yoksullukla başa çıkma yolları olarak bireysel direnç, çocukların eğitimi için gösterilen çaba (K9), kamu güvencesine dayalı sistemlerin sunduğu imkânlar (K1, K5) ve zorunlu emeğin sürekliliği (K2, K7) öne çıkmaktadır. Bu veriler, yoksulluğun kadınlar açısından sadece ekonomik bir eksiklik değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli bir yapısal sorun olduğunu göstermekte; sosyal destek politikalarının yetersizliğini ve istihdam olanaklarının belirleyici rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

S5. Araştırma Sorusuna İlişkin Veriler

“Bir iktisatçı olarak ve doktora düzeyinde çalışan biri olarak şunu net söyleyebilirim ki, kadınların ev içi emeği makroekonomik göstergelerde ciddi bir kör nokta olarak kalıyor. Bu emek üretkenliğin ve insan sermayesinin devamlılığını sağlarken, GSYH hesaplarına yansımıyor, gelir dağılımı analizlerinde de görünmez kalıyor. Ben bireysel olarak ekonomik bağımsızlığımı kazandığımda, sadece ailemde değil, toplumsal çevremde de saygı ve takdir düzeyinin arttığını doğrudan gözlemledim. Görünmeyen emeğin makroekonomik analizlere entegre edilmesi, hem eşitlikçi politikalar üretmek hem de ekonomik yapıyı gerçekçi okumak açısından zorunludur.” (K3)

“Ben evde sabahtan akşama kadar çalışıyorum ama bu emeğin hiçbir yerde yazılı bir karşılığı yok. Ekonomik olarak sıkıntımız yok belki ama ben kazanç sağlamadığım için yaptıklarım kimse tarafından ‘katkı’ olarak görülüyor. Evde yemek, temizlik, çocuk bakımı olmasa hayat durur ama sanki bunlar görünmez şeylermiş gibi. Bence kadınlar evde çok büyük bir yük taşıyor ama bu ekonomik olarak hesaplanmıyor bence...” (K8)

“Çalışan bir kadın olarak hem aileme hem de toplumun genel işleyişine katkı sağladığımı düşünüyorum. Ev işleri ve çocuk bakımı hâlâ büyük ölçüde benim sorumluluğumda ama çalıştığım için bu emek artık daha fazla değer görüyor. Kadınların evde verdiği çabanın çoğu zaman fark edilmediğini biliyorum ama aslında bu emek olmadan hayatın düzeni kurulmaz. Bu emeğin daha fazla görülmesi, kadınların yaptığı işlerin gerçekten hak ettiği değeri kazanması açısından çok önemli.” (K4)

“Evde yaptığım iş çok büyük bir emek gerektiriyor ama kimse bunu bir katkı olarak görmüyor. Sanki sadece çalışırsam bir işe yaradım gibi hissediyorum. Oysa çocuk bakımı, yemek, temizlik olmasa hayatın düzeni nasıl sağlanacak? Ben bu emeğin değer görmesini istiyorum, çünkü kadınlar sadece iş hayatında değil, evde de büyük bir yük taşıyor.” (K10)

“Ben çalıştığım için hem kendim hem de ailem için daha güvende hissediyorum. Eğer sadece ev işleriyle ilgilenseydim, kimse bu emeği fark etmeyecek ve maddi olarak da çok zorlanacaktım. Kadınlar iş hayatına katıldıkça hem kendi hayatlarını kuruyor hem de toplumun gelişmesine katkı sağlıyor. Bence kadın emeği sadece evde değil, her alanda görülmeli ve değer verilmeli.” (K5)

“Yıllarca hem ev işi yaptım hem de hayvanlara baktım ama kimse bunu bir katkı gibi görmedi. O kadar iş yaptım ama ne kazandım, ne de saygı gördüm. Şimdi yardım alıyoruz ama bu da geçici, esas yük yine bende. Kadınların evde verdiği bu kadar emeğin hiç sayılmaması bence çok büyük bir haksızlık.” (K9)

Katılımcıların yanıtları, kadınların görünmeyen emeğini makroekonomik katkı açısından nasıl algıladıklarına dair güçlü ve çok boyutlu bir tablo sunmaktadır. K3 gibi iktisatçı ve akademik düzeyde çalışan bir kadın, ev içi emeğin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) gibi göstergelere yansımadığını, bu nedenle ekonomik analizlerde yapısal bir kör nokta oluştuğunu açık biçimde dile getirmiştir. Bu akademik bakış, görünmeyen emeğin sadece etik veya toplumsal değil, aynı zamanda iktisadi olarak da hesaba katılması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer katılımcılar ise bu katkıyı daha çok kişisel deneyim üzerinden tanımlamaktadır. Örneğin K8, evde sürekli emek verdiğini ancak bu emeğin “hiçbir yerde yazılı karşılığı olmadığını” ifade ederek, toplumsal takdirin ve ekonomik görünürlüğüne yoksunluğunu vurgulamaktadır. K4, hem çalışıp hem de ev işleriyle ilgilenmenin kadına daha fazla değer kazandırdığını belirterek, kadınların ancak ücretli emeğe katıldıklarında görünür hâle geldiğini ima etmektedir. K10 ve K5’in ifadeleri, kadınların üretkenliğinin yalnızca evde değil, toplumsal gelişme açısından da değer taşıdığını; ancak bunun görünür olabilmesi için çalışma yaşamına katılmanın gerekli görüldüğünü ortaya koymaktadır. K9’un deneyimi ise kırsal bağlamda hem ev içi hem de üretim alanında yoğun emek sarf edilmesine rağmen, bu emeğin ne ekonomik ne sosyal düzeyde değer görmediğini ve sistematik biçimde göz ardı edildiğini göstermektedir. Katılımcıların ortak algısı, kadın emeğinin toplumsal işleyişin sürdürülebilirliği açısından kritik olduğu, ancak bu emeğin ekonomik büyüme ve gelir dağılımı gibi göstergelerde sistematik olarak dışlandığı yönündedir. Sonuç olarak, kadınlar görünmeyen emeklerinin hem makroekonomik analizlerde hem de sosyal tanınırlıkta yer bulamamasının büyük bir adaletsizlik olduğunu düşünmekte; emeklerinin sadece aile içi değil, ülke düzeyinde de değer taşıdığını belirtmektedirler. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet perspektifiyle güçlendirilmiş bir kalkınma yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

9. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi ile birlikte, görünmeyen emek biçimlerinin makroekonomik göstergeler üzerinde nasıl sonuçlar doğurduğunu nitel araştırma çıktılarıyla elde etmeye yönelik önemli bulgular ortaya koymuştur. Kadınların ev içi sorumlulukları ve ücretsiz bakım emekleri, bireysel yaşamdan alınan tecrübelerle işgücü piyasası, üretkenlik düzeyi, sosyal güvenlik sistemleri ve gelir dağılımı adaletini ne derecede etkilediğini ve makro iktisat açısından nasıl sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan kadınların büyük bir kısmı, ücretsiz emeğin iktisadi değerinin tanınmamasından ve bu emeğin kamusal boyutuyla yeterince görünür olmamasından ekonomik ve sosyal dışlanmışlığa uğradıklarını ifade etmişlerdir.

Elde edilen bulgular, ampirik literatürde yer alan birçok çalışmayla genel olarak örtüşmektedir. Özellikle kadınların ev içi bakım yükünün iş gücüne katılımı sınırladığı ve ekonomik bağımlılığı artırdığı yönündeki bulgular, daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir. Benzer şekilde, kadınların ücretsiz emek yükünün görünmez kalmasının yoksulluk riskini artırdığına ilişkin bulgular da literatürde vurgulanan eğilimlerle paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, bu çalışma, kadınların öznel deneyimleri üzerinden elde edilen verilerle, görünmeyen emeğin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal boyutlarını da ortaya koyarak mevcut ampirik literatüre nitel bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle elde edilen sonuçların, literatürdeki genel eğilimle büyük ölçüde uyumlu olduğu söylenebilir.

Makro iktisat açısından görünmeyen emeğin ulusal hesap sistemlerinde yer almaması, GSYH gibi temel büyüme göstergelerinin hesaplanmasında yanlış sonuçlar doğuracaktır. Aynı zamanda bu hesaplamalarda cinsiyet yaklaşımlarının dışsallığa neden olacağı bir gerçekliktir. Kadınların büyük oranda yerine getirdiği bakım emeğinin insan sermayesinin yeniden üretimini sağlamaktadır. Ancak, bu katkının iktisadi analizlerde yer almaması basit veri eksikliği ile değerlendirilmemeli, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanmasında büyük sorunlara neden olacağı unutulmamalıdır. Elde edilen araştırma verilerine bakıldığında, kadınların ücretli iş gücüne katılmaları onları ev içi sorumluluklarından bağımsız kılmamaktadır. Bu açıdan

kadınların üzerinde hem iş hayatının hem de ev hayatının zorluklarının olduğu fiziksel ve psikolojik açıdan yıpratıcı bir sürecin olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların iş gücündeki sürekliliğini ve verimliliklerini azaltmakta, uzun vadede emek arzı açısından olumsuz bir tablo oluşturmaktadır.

Kadın emeğinin görünmezliği kamu harcama kalemlerini etkileyen bağımsız değişkenlerden bir tanesidir. Katılımcı görüşlerinin sonuçları üzerinde anlaşılacağı üzere, devletin yerine getirmesi gereken bakım hizmetleri kadınların ücretsiz emeği üzerinden karşılanmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet temelli bir harcama dengesizliğine yol açmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; görünmeyen emek yalnızca toplumsal bir sorumluluk değil, aynı zamanda maliye politikaları açısından da iktisadi yük paylaşımının cinsiyetçi biçimde oluşmasına neden olmaktadır. Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekir. Bununla birlikte, kadınların bakım yükünün kamusal hizmetlerle paylaşılması gerekmekte ve böylelikle makroekonomik sürdürülebilirliğin etkin hale getirilmesinin zemini oluşturulmalıdır.

Kadınların iktisadi bağımsızlıklarını sağlamaları sadece bireysel güçlenme açısından değil, aynı zamanda yoksulluğun derinleşmesi ve kalıcı hale gelmesini engelleyici bir politika aracı olarak da değerlendirilmelidir. Nitel bulgular kamu güvencesine sahip çalışan kadınların yoksulluğa karşı daha korunaklı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu kadınların sosyal yardımlara daha az bağımlı olduğu ve geleceğe daha güvenli bakmalarına zemin oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, kadın istihdamının artırılmasının yalnızca gelir yaratma değil, aynı zamanda sosyal refah sistemini dengeleyici etkiler sunduğuna işaret etmektedir.

Bu çalışma, nitel araştırmaya katılan katılımcıların görüşlerinden yola çıkarak kadın emeğinin görünürlüğüne artması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadın emeğinin yoğunlaştığı bakım emeklerinin iktisadi analizlerde yer bulmaması büyüme ve kalkınma stratejileri açısından yapısal olarak sorunlu bir alan olmaya devam edecektir. Kadın emeğinin tanınması adil gelir dağılımı, kapsayıcı sosyal politikalar ve sürdürülebilir makroekonomik yapılar için bir zorunluluktur. Bu nedenle, kadınların ücretsiz emeğinin ekonomik olarak değerinin ölçülmesi gerekmektedir. Böylelikle toplumsal cinsiyete duyarlı istihdam alanının kurumsallaşması ve bu paralelde politikaların uygulanması büyük önem arz etmektedir. Tüm bu değişkenlerin bir araya gelmesi ekonomik büyüme ve toplumsal eşitlik hedeflerine ulaşmada büyük kolaylık sağlayarak, makroekonomik tüm unsurların daha sağlıklı çalışmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Bauhardt, C., & Çağlar, G. (2010). *Gender and Economy: Feminist Critique of Political Economy*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 9.
- Benería, L., Berik, G., & Floro, M. (2016). *Gender, development, and globalization: Economics as if all people mattered* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203107935>
- Bora, A. (2007). Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? Yoksulluk, Kadınlar ve Hane, Erdoğan, N. (der.) *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (s.97-133). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Budlender, D., & Hewitt, G. (2003). Engendering budgets: A practitioners' guide to understanding and implementing gender-responsive budgets. *Commonwealth Secretariat*. <https://doi.org/10.14217/9781848597990-en>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Chant, S. (2006). Rethinking the “feminization of poverty” in relation to aggregate gender indices. *Journal of Human Development*, 7(2), 201–220. <https://doi.org/10.1080/14649880600768538>
- Chant, S. (2007). *Gender, generation and poverty: Exploring the feminization of poverty in Africa, Asia and Latin America* (1.Basım). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781847206886>
- CİHAN, A. (2004), "Kadın ve Erkek Grup Arasındaki Eşitsizlik: Diyarbakır ve Çevresi Örnekleme", IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler Bildiri Kitabı içinde Sivas, 157-165
- Cuberes, D., & Teignier, M. (2016). Aggregate effects of gender gaps in the labor market: A quantitative estimate. *Journal of Human Capital*, 10(1), 1–32. <https://doi.org/10.1086/683847>
- Dayıoğlu, M., & Başlevent, C. (2012). Türkiye'de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Boyutları, Dedeoğlu, S. V & Elveren, A. Y. (der.) *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* (s.127-157). İletişim Yayınları.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2016a, Ekim 20-22) *Farklı Sosyo-Kültürel Yapılarda Evli Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımı Üzerine Bir İnceleme*, Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK), Beşinci Uluslararası Ekonomi Konferansı, Bodrum, Muğla, Türkiye
- Elson, D. (1999). Labor markets as gendered institutions: Equality, efficiency and empowerment issues. *World Development*, 27(3), 611–627. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(98\)00147-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(98)00147-8)
- Ferrant, G., Pesando, L. M. & Nowacka, K. (2014). Unpaid Care Work: The Missing Link in the Analysis of Gender Gaps in Labour Outcomes. *OECD Development Centre, 2014(12), OECD Publishing*. <https://doi.org/10.1787/1f3fd03f-en>
- Folbre, N. (2001). *The invisible heart: Economics and family values*. The New Press.
- Fraser, N. (2016). Contradictions of capital and care. *New Left Review*, 100, 99–117. <https://newleftreview.org/issues/ii100/articles/nancy-fraser-contradictions-of-capital-and-care>
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). *How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability*. *Field Methods*, 18(1), 59–82.
- Haidinger, B., & Knittler, K. (2014). *Feministische Ökonomie: Einführung*. Wien: Mandelbaum, 85.
- ILO (2020). World employment and social outlook: Trends 2020. *International Labour Organization*. <https://doi.org/10.1002/wow3.158>
- ILO (International Labour Organization). (2018). *Care work and care jobs for the future of decent work*. International Labour Organization. <https://www.ilo.org/publications/major-publications/care-work-and-care-jobs-future-decent-work>
- IMF. (2018). Pursuing Women's Economic Empowerment. *International Monetary Fund*. <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2018/05/31/pp053118pursuing-womens-economic-empowerment>
- Ironmonger, D. (1996). Counting outputs, capital inputs and caring labor: Estimating gross household product. *Feminist Economics*, Taylor & Francis Journals, 2(3), 37-64. <https://doi.org/10.1080/13545709610001707756>
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435–464. <https://doi.org/10.1111/1467-7660.00125>
- Kiren Gürler, Ö. & Üçdoğruk, Ş. (2007). Türkiye'de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması, *Journal of Yaşar University*, 2(6), 571-589. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19118/202875>
- Klasen, S., & Lamanna, F. (2009). The impact of gender inequality in education and employment on economic growth: New evidence for a panel of countries. *Feminist Economics*, 15(3), 91–132. <https://doi.org/10.1080/13545700902893106>
- McKinsey Global Institute. (2015). *The power of parity: How advancing women's equality can add \$12 trillion to global growth*. McKinsey Global Institute <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth>

- Moghadam, V. M. (2005). The 'feminization of poverty' and women's human rights. *Gender Equality and Development Section, UNESCO*.
- Oakley, A. (1974). *The sociology of housework*. Oxford: Martin Robertson.
- Palaz, S.** (2002). Discrimination against women in Turkey: A review of the theoretical and empirical literature. *Ege Akademik Bakış*, 2(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eab/issue/39832/472239>
- Quisumbing, A. R. (2003). Household decisions, gender, and development: A synthesis of recent research. *International Food Policy Research Institute*.
- Razavi, S. & Staab, S. (2010). Underpaid and overworked: A cross-national perspective on care workers. *International Labour Review*, 149(4), 407-422. <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2010.00095.x>
- Sallan Gül, S. (2005) Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması, *Amme İdaresi Dergisi*, 38(1), 25-45. <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/ArticleRead?id=f4dd765c-12f2-ef67-f98f-3558c282a9cd>
- Seguino, S. (2000). Gender inequality and economic growth: A cross-country analysis. *World Development*, 28(7), 1211-1230. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00018-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00018-8)
- TÜİK (2015) Faaliyet Türüne, Cinsiyete ve Eğitim Durumuna Göre Kişi Başına Ortalama Faaliyet Süresi, 2014-2015, *Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015*.
- TÜİK (2017) Aile Yapısı Araştırması 2016, Haber Bülteni, 21869. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Aile-Yapisi-Arastirmasi-2016-21869>
- UN Women. (2021). Feminist plan for sustainability and social justice.
- UNDP. (2022). Gender Equality Strategy 2022-2025. *United Nations Development Programme*.
- Waring, M. (1988). *If women counted: A new feminist economics*. San Francisco: Harper & Row.
- World Bank. (2020). Women, Business and the Law 2020.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods* (5th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.